

**KONSTITUSIYA MƏHKƏMƏSİ AKTLARININ HÜQUQİ QÜVVƏSİ VƏ
İCRASININ BƏZİ PROBLEMLƏRİ****F.S.ABDULLAYEV*****Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsi
inter.dept/@constcourt.gov.az.***

Məqalədə Konstitusiya Məhkəməsi aktlarının hüquqi qüvvəsi haqqında məsələ nəzərdən keçirilir, bu orqanın dövlət orqanları sistemində xüsusi hüquqi statusu və məhkəmə hakimiyyəti çərçivəsində tutduğu mövqə qeyd olunur. Müəllif Konstitusiya Məhkəməsinin qərarlarının Azərbaycan Respublikası ərazisində qəti və məcburi səciyyə daşmadığını qeyd etməklə kollizion məsələlərin təhlilini verir, habelə əcnəbi ölkələrdə onların həlli ilə bağlı nümunələri əks etdirir. Azərbaycan Respublikası Konstitusiyası və qanunvericiliyinə, beynəlxalq təcrübəyə istinadən müəllif məhkəmə hakimiyyəti orqanları arasında meydana çıxan mübahisəli məsələlərin həlli yollarını açıb göstərir.

Respublikanın qanunvericiliyinin, faktiki materialın, ədəbiyyat və mənbələrin təhlili əsasında məqalədə yeni hüquq normalarının qəbulunun məqsədəmüvafiqliyi, yaxud Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin tövsiyələri nəzərə alınmaqla mövcud normalarda düzəlişlər edilməsi əsaslandırılır. İnsan hüquq və azadlıqlarının müdafiəsi sahəsində beynəlxalq razılaşmaları, həmçinin hüququn, o cümlədən presedent hüququnun inkişaf tendensiyalarını diqqətə çəkərək Konstitusiya Məhkəməsi qərarlarının qəbulu praktikasının təkmilləşdirilməsinin zəruriliyi xüsusi olaraq vurğulanır.

Məlum olduğu kimi, Konstitusiya Məhkəməsi aktlarının hüquqi qüvvəsi qanunvericilik, bu orqanın xüsusi hüquqi statusu və həm dövlət orqanları, həm də məhkəmə hakimiyyəti orqanları sistemində tutduğu mövqeyi ilə müəyyən olunur.

Konstitusiya Məhkəməsinin qərarlarının əsas xüsusiyyəti onun qətiliyi və məcburiliyidir. Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 130-cu maddəsinin IX hissəsinə görə, Konstitusiya Məhkəməsinin qərarları Azərbaycan Respublikasının ərazisində məcburi qüvvəyə malikdir. Məcburilik xüsusiyyəti, ilk növbədə, onu ifadə edir ki, müvafiq qərarla Konstitusiyaya uyğun olmayan hesab edilmiş akt artıq icra edilə, tətbiq oluna və ya başqa şəkildə realizə edilə, gələcəkdə hər hansı digər normativ hüquqi aktların qəbul edilməsi üçün əsas ola bilməz. Bununla yanaşı, Konstitusiya Məhkəməsinin qərarları konstitusiya-hüquq münasibətlərinin ayrı-ayrı subyektləri üçün tamamilə müxtəlif hüquqi nəticələr yaradır. Bir qayda olaraq, Konstitusiya Məhkəməsinin Konstitusiyaya zidd elan etdiyi normativ aktın qüvvədən salınması üçün hər hansı orqan tərəfindən əlavə akt qəbul edilməsinə ehtiyac yoxdur və Konstitusiya Məhkəməsinin aktı bilavasitə hüquqi qüvvəyə minir. Bu Konstitusiya Məhkəməsinin yüksək hüquqi statusa malik olmasını təcəssüm etdirir.

Konstitusiya Məhkəməsi aktlarının qəti xarakter daşması onların icrası ilə bağlıdır. Fikrimizcə, Konstitusiya Məhkəməsinin qərarlarının icrasına bu qərarların ünvanlandığı dövlət orqanları, vəzifəli şəxslər tərəfindən həmin qərarların tətbiq edilməsi üzrə yerinə yetirilən hərəkətlərin məcmusu kimi anlayış verilməsi məqsədəmüvafiq olardı.

Konstitusiyaya Məhkəməsinin qərarlarının icrasının təmin edilməsi və onların yerinə yetirilməsi hazırda bir sıra ölkələrdə, xüsusilə də yeni demokratiya ölkələrində ciddi problemlərdən biri kimi qalmaqdadır. Belə ki, Konstitusiyaya Məhkəməsinin qərarlarının həyata keçirilməsinə nəzarət edən hər hansı orqan fəaliyyət göstərmir. Konstitusiyaya Məhkəməsinin özü də qərarlarının icrasına aktiv nəzarət və müdaxilə etmək səlahiyyətinə malik deyildir.

Konstitusiyaya Məhkəməsinin öz qərarları üzərində nəzarət mexanizmlərindən biri müvafiq məsələnin yenidən konstitusiyaya icraatı qaydasında mübahisələndirilməsidir. Bu mexanizm fərdi şikayətlər institutu üçün daha xarakterik ola bilər. Belə ki, bu orqan tərəfindən Konstitusiyaya və (və ya) qanunlara uyğun olmayan hesab edilmiş və qüvvədən düşmüş akt bu və ya digər formada təkrarən qəbul edilərsə, yaxud məhkəmə aktlarında müəyyən edilmiş hüquq pozuntusu aradan qaldırılmazsa, ərizəçi qanunvericiliyin tələblərinə uyğun bütün prosedurları keçərək yenidən həmin aktın Konstitusiyaya uyğunluğunu mübahisələndirə bilər.

Qeyd etmək lazımdır ki, Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin təcrübəsində artıq belə hal olmuşdur. Belə ki, ərizəçi S.Məmmədovanın iddiası üzrə qəbul edilmiş məhkəmə aktları Konstitusiyaya Məhkəməsi Plenumunun 27 oktyabr 2004-cü il tarixli qərarı ilə Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasına və qanunlarına uyğun olmadığından qüvvədən düşmüş hesab edilmiş və işə Azərbaycan Respublikası mülki-prosessual qanunvericiliyi ilə müəyyən edilmiş qaydada yenidən baxılması qərara alınmışdır. S.Məmmədova Konstitusiyaya Məhkəməsinə ünvanladığı təkrar şikayətində Ali Məhkəmənin Plenumunun 03 mart 2005-ci il tarixli qərarında tətbiq edilməli olmayan MPM-in 431-4.2.1-ci maddəsinin tətbiq edildiyini, bu Məcəllənin 13.7, 431-4.2.2-ci, və 431-3.3-cü, 431-4.1-ci maddələrinin tətbiq edilmədiyini, bununla da Konstitusiyanın 130-cu maddəsinin IX hissəsinin tələblərinə riayət olunmadığını və onun konstitusiyaya hüquqlarının pozulduğunu göstərərək həmin qərarın Konstitusiyaya və qanunlara uyğunluğunun yoxlanılmasını xahiş etmişdir.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu şikayətlə əlaqədar qeyd etmişdir ki, Konstitusiyanın 130-cu maddəsinin IX hissəsinə görə Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin qərarı Azərbaycan Respublikası ərazisində məcburi qüvvəyə malikdir. «Konstitusiyaya Məhkəməsi haqqında» Azərbaycan Respublikası Qanununun 63.4-cü maddəsinə əsasən Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu tərəfindən qəbul edilmiş qərarlar qətidir, heç bir orqan və ya şəxs tərəfindən ləğv edilə, dəyişdirilə və ya rəsmi təfsir edilə bilməz. Həmin Qanunun 66.2-ci maddəsinə görə, Konstitusiyaya Məhkəməsinin qərarları qüvvəyə mindikdən sonra şərtsiz icra olunmalıdır və Konstitusiyaya Məhkəməsinin qərarlarını icra etməyən vəzifəli şəxslər Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyi ilə nəzərdə tutulmuş qaydada məsuliyyət daşıyırlar. Konstitusiyaya Məhkəməsinin səlahiyyətlərini və fəaliyyət qaydasını müəyyən edən Konstitusiyaya və digər qanunvericilik aktlarında, bu məhkəmənin qərarlarını icra edərək onlara hüquqi qiymət vermək səlahiyyətinə malik olan hər hansı orqanın, o cümlədən məhkəmə hakimiyyəti orqanının mövcudluğu nəzərdə tutulmamışdır. Ali Məhkəmənin Plenumu hüquq və azadlıqların pozulması ilə bağlı yeni hallar üzrə icraat çərçivəsində iş mahiyyəti üzrə baxmır, o, sadəcə olaraq Konstitusiyaya Məhkəməsi və iş üzrə icraatın yenidən davam etdiriləcəyi instansiyaya arasında keçid mərhələsini təmin edən orqan qismində çıxış edir.

Konstitusiyaya Məhkəməsinin qənaətinə görə, Ali Məhkəmənin Plenumu mübahisələndirilən iş üzrə Konstitusiyaya Məhkəməsi Plenumunun 27 oktyabr 2004-cü il tarixli qərarına uyğun olmayan qərar qəbul etməklə, Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 130-cu maddəsinin IX hissəsinin, MPM-in 431.4.2-ci maddəsinin tələblərini

pozmuşdur.

Qeyd olunanları nəzərə alaraq, Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu 28 iyun 2005-ci il tarixli Qərarı ilə hüquq və azadlıqların pozulması ilə bağlı yeni hallar üzrə icraat qaydasında qəbul edilən Ali Məhkəmə Plenumunun qərarını Konstitusiyaya və qanunlara uyğun olmadığına görə qüvvədən düşmüş hesab etmişdir.

Qeyd olunan mexanizmin əsas çətinliyi qərarın icra edilməməsi nəticəsində hüquqları pozulmuş ərizəçiyə münasibətdə qanunvericilikdə nəzərdə tutulmuş vasitələri yenidən keçmək tələbinin qoyulması ilə bağlıdır. Digər bir problem Konstitusiyaya uyğun olmayan hesab edilmiş akt yenidən qəbul edildiyi təqdirdə heç bir subyekt tərəfindən həmin akt barədə sorğu, müraciət və ya şikayətin verilməməsi zamanı yaranır. Nəzərə almaq lazımdır ki, Konstitusiyaya Məhkəməsinin hər hansı aktın Konstitusiyaya uyğunluğunun yoxlanılması təşəbbüsü ilə çıxış etmək hüququ yoxdur. Bu isə son nəticədə artıq Konstitusiyaya Məhkəməsi tərəfindən qeyri-konstitusion kimi hüquqi qiymət verilmiş aktın bu və ya digər formada fəaliyyət göstərməkdə davam etməsinə gətirib çıxara bilər.

Zəruri konstitusiyaya hüquq qaydasının yaradılması məhkəmə hakimiyyətinin səmərəli fəaliyyət mexanizmindən asılıdır. N.V.Vitruk Konstitusiyaya Məhkəməsi qərarlarının qüvvəsini və icrasını fərqləndirməyi təklif edir [4, 454-456]. O, belə bir fakta diqqət yetirir ki, Konstitusiyaya Məhkəməsinin qərarlarının icrası (onların birbaşa qüvvəsindən fərqli olaraq) üzərinə vəzifə qoyulmuş subyektlərdən fəal hərəkətlər tələb edir. Belə vəzifələr qoyulmuş orqanların və onların zəruri hərəkətlərinin konkret növləri Konstitusiyaya Məhkəməsi qərarlarının məzmununun xarakteri ilə müəyyənləşir.

Bir çox xarici ölkələrdə konstitusiyaya məhkəmələrinin qərarları özuyetərli və özü icra edilən aktlar kimi səciyyələnir, yəni konstitusiyaya uyğun olmayan hesab edilmiş aktların xüsusi qaydada ləğv edilməsi tələb olunmur. Məsələn, Rumıniya Konstitusiyasının 147-ci maddəsinin 1-ci bəndinə əsasən, konstitusiyaya uyğun olmayan hesab edilmiş müddəalar hüquqyaradıcı orqan tərəfindən Konstitusiyaya uyğunlaşdırılmazsa (müəyyən olunmuş zaman müddətinin keçməsi ilə) həmin müddəalar avtomatik olaraq qüvvəsini itirir [8, 36].

Bununla belə Konstitusiyaya Məhkəməsinin bəzi qərarları onların reallaşdırılması üçün fəal hərəkətlərin yerinə yetirilməsini nəzərdə tuta bilər. Bu mənada konstitusiyaya nəzarəti orqanlarının aktlarını şərti olaraq icrası üçün fəal hərəkətlərin tələb olunduğu və özü icra edilən qərarlara bölmək olar. Hüquqa riyaət olunması normanın müvafiq hüquq norması ilə qoyulmuş qadağanları pozmaqdan imtina yolu ilə həyata keçirilməsini nəzərdə tutur [13, 6; 11, 9-10; 12, 102].

Konstitusiyaya Məhkəməsinin spesifik aktlarından olan referendum təşəbbüsünün konstitusiyaya uyğunluğu, onun keçirilməsinin və nəticələrinin qanuniliyi barədə qərarlar ilk baxışdan özü icra olunan qərarlar kimi görünsə də, hüquq ədəbiyyatında belə bir yanaşma mövcuddur ki, onlar özü icra olunan qərarlar kimi xarakterizə edilməməlidir. Çünki sonradan referendumun keçirilməsini və ya nəticələrin müəyyən olunmasını tələb edən hüquqi əhəmiyyətli hərəkətlərin həyata keçirilməsi, eyni zamanda, həm də konstitusiyaya məhkəməsinin qərarlarının icrası deməkdir [8, 37]. Siyasi partiyaların nizamnaməsinin və fəaliyyətinin konstitusiyaya uyğunluğunun yoxlanılması (Polşa), seçkilərin nəticələrinin düzgünlüyü və təsdiqi (Bolqarıstan), konstitusiyaya dəyişikliklər edilməsi təşəbbüsü (Moldova), fəvqəladə vəziyyətinin tətbiq edilməsi (Slovakiya), seçilmiş vəzifəli şəxslərin tutduğu vəzifəyə uyğunluğu (Çexiya) haqqında konstitusiyaya məhkəmələrinin qəbul etdiyi aktları özü icra edilən qərarlara aid etmək olar [8, 37-38].

Beləliklə, konstitusiyaya məhkəmələrinin qəbul etdikləri qərarların yalnız bir

hissəsi özü icraedilən (özüyetərli) qərarlar kimi müəyyənləşdirilə bilər. İstənilən halda konstitusiya məhkəmələrinin qərarları qüvvədə olan hüququn tərkib hissəsidir, hüquqi nöqtəyi-nəzərdən mövcud olur və qiymətləndirilir, son nəticədə ictimai münasibətlərin tənzimlənməsinə yönəlir.

Hüquq ədəbiyyatında göstərilir ki, Konstitusiya Məhkəməsinin qərarı könüllü şəkildə və sözsüz icra edilməlidir; lakin Konstitusiya Məhkəməsinin qərarlarının icra edilməməsinə görə məsuliyyət nəzərdə tutan akt qəbul edilməlidir [14, 172]. Bununla bağlı belə bir fikir də vurğulanır ki, problem konstitusiya ədalət mühakiməsinin prosedurlarında mövcud olan çatışmazlıqları ilə deyil, Konstitusiya Məhkəməsinin qərarlarının icrasının təmin edilməsi məsələsi ilə əlaqədardır [9, 132-138].

Konstitusiya Məhkəməsinin qərarlarının lazımı qaydada icra edilməməsi səbəbləri arasında hüquqi nihilizmi, birinci olmaq düşüncəsini, konstitusiyalılıq üzərində məqsədmüvafiqlik, xalqın maraqlarının müdafiə edilməsinin yanlış başa düşülməsi və s. göstərmək olar. N.V.Vitruk haqlı olaraq göstərir ki, Konstitusiya Məhkəməsinin qərarlarının əsas icra problemi təkcə hüquqi deyil, həm də hüquqi tənzimləmənin daha məqsədmüvafiq variantının seçilməsi ilə bağlı olan, siyasi xarakter kəsb edir [4, 461-462].

«Konstitusiya Məhkəməsi haqqında» Azərbaycan Respublikası Qanununun 66.2-ci maddəsinə əsasən Konstitusiya Məhkəməsinin qərarlarının icra edilməməsi qanunvericiliklə nəzərdə tutulmuş məsuliyyət yaradır. Adətən bu qərarların hakimiyyətin ali orqanlarına ünvanlandığını nəzərə alsaq, belə orqanların məsuliyyətə cəlb edilməsinin nə qədər çətin olduğunu müşahidə etmək olar. Konstitusiya Məhkəməsinin qərarlarının icra edilməməsinə görə məsuliyyətin yaranması nəzərdə tutulsa da onun tətbiqi mexanizmi qanunvericiliklə lazımı şəkildə tənzimlənmir. Bununla bağlı «Konstitusiya Məhkəməsi haqqında» Qanunun 66.2-ci maddəsində göstərilir ki, Konstitusiya Məhkəməsinin qərarları qüvvəyə mindikdən sonra şərtsiz icra olunmalıdır.

Hesab edirik ki, ilk növbədə Məhkəmənin qərarlarının icrasına cavabdeh olan subyektlərin dairəsi müəyyən edilməlidir. Belə ki, «Konstitusiya Məhkəməsi haqqında» Qanunun 66.1-ci maddəsində Konstitusiya Məhkəməsinin qərarlarının ərazi yurisdiksiyası («Azərbaycan Respublikasının ərazisində») müəyyən edilsə də, onların subyektlərə görə yurisdiksiyası müəyyənləşdirilməmişdir. Fikrimizcə, Qanunun 66.1-ci maddəsinin məzmunundan Konstitusiya Məhkəməsinin qərarlarının ölkə ərazisində olan hər kəs üçün məcburiliyi irəli gəlsə də, qərarların daha səmərəli icrasına nail olmaq məqsədilə həmin norma bir qədər təkmilləşdirilməlidir. Bununla əlaqədar olaraq, Qanunda Konstitusiya Məhkəməsinin icrasına cavabdeh olan subyektlər sırasında bütün dövlət və yerli özünüidarəetmə orqanlarının, vəzifəli şəxslərin, hüquqi və fiziki şəxslərin birbaşa sadalanmasını vacib hesab edirik.

Sözügedən məsələlərlə bağlı xarici ölkələrin təcrübəsinə müraciət etmək yaxşı olardı. İtaliyada Konstitusiya Məhkəməsinin qərarları müvafiq qanunvericilik təşəbbüslərinin irəli sürülməsi zərurətinin olub-olmadığını müəyyən etmək üçün məcburi qaydada Parlamentin səlahiyyətli komissiyasında baxılmalıdır. Baxılma nəticəsində qəbul olunan yekun sənəddə komissiya «müvafiq qanunvericilik təşəbbüsləri zərurəti ilə bağlı öz mövqeyini» əsaslandırılmış şəkildə ifadə edir və bu, «Palatanın Sədri tərəfindən Senatın Sədrinin, Nazirlər Şurası Sədrinin və Konstitusiya Məhkəməsi Sədrinin nəzərinə çatdırılır» (İtaliyanın Reqlamentinin 108.2-108.4-cü maddələri) [6, 139].

Bəzən Məhkəmənin qərar qəbul etməsi təmsilçilik orqanında qanunvericilik prosesinin həyata keçirilməsi üzrə növbəti hərəkətlərin dayandırılmasına səbəb olur. Məsələn, İspaniyada muxtariyyət barədə statutların və orqanik qanun layihələrinin

konstitusiyaya uyğun olmayan hesab edilməsi ona gətirib çıxarır ki, «...bu göstərişlər səlahiyyətli orqanlar tərəfindən çıxarılmayana və ya dəyişdirilməyənədək, layihənin instansiyalar üzrə hərəkəti davam edə bilməz» (İspaniya Konstitusiyası Məhkəməsi haqqında Qanunun 79.4-cü maddəsinin «a», «b» bəndləri). Fransada Konstitusiyası Şurası tərəfindən qanun layihələrinin konstitusiyaya uyğun olmayan hesab edilməsi barədə qərarlar qəbul edildikdə «qanunun Parlamentin Palatalarında yenidən müzakirə edilməsi zəruridir» (Fransa Konstitusiyası Məhkəməsi haqqında Qanunun 23-cü maddəsinin 1-ci bəndi).

Bir sıra hallarda Konstitusiyası Məhkəməsinin qərarları daha ciddi nəticələrə səbəb ola bilər. Əgər Fransanın Konstitusiyası Şurası müəyyən edərsə ki, «beynəlxalq öhdəliklər Konstitusiyaya zidd müddəaları əks etdirir», bu qərar nəticəsində Konstitusiyaya yenidən baxıla bilər (Fransa Konstitusiyasının 54-cü maddəsi). Avstriyada qanunun konstitusiyaya uyğun olmaması və ya qərarın qanuna uyğun olmaması haqqında Konstitusiyası Məhkəməsinin qərarı federal kanslerin və ya müvafiq torpağın qubernatorunun üzərinə qüvvədən düşmə barədə məlumatı dərc etdirmək vəzifəsi qoyur (Avstriya Konstitusiyasının 135-ci maddəsi).

Beləliklə, Konstitusiyası Məhkəməsinin qərarlarının icra mexanizmi bir çox dövlət orqanlarının birgə səyi nəticəsində hərəkətə gətirilə bilər. Həmin orqanlar Konstitusiyası Məhkəməsinin qərarından irəli gələn tənziyyətəni həyata keçirməlidirlər. Belə tənziyyətlər bir qayda olaraq yeni aktın qəbulu, qüvvədə olan aktlara əlavə və ya dəyişikliklər edilməsi, yaxud məhkəmə aktlarının ləğv edilməsi və Konstitusiyası Məhkəməsinin hüquqi mövqelərinə uyğun olaraq müvafiq işlərə yenidən baxılması formasında həyata keçirilir. Normayaradıcı orqanlar da Konstitusiyası Məhkəməsinin qərarının icrası ilə bağlı hər hansı akt qəbul edərkən və ya ona dəyişikliklər edərkən, öz normayaradıcı fəaliyyətlərində Konstitusiyası Məhkəməsinin müvafiq qərarındakı hüquqi mövqeləri rəhbər tutmalıdırlar.

Konstitusiyası Məhkəməsinin qərarının məcburilik xüsusiyyətinin təhlili zamanı daha çox müzakirələrə səbəb olan məsələlərdən biri məcburilik əlamətinin qərarın hansı hissəsinə aid olması ilə bağlıdır. Bununla əlaqədar hüquq ədəbiyyatında da yekdil fikir yoxdur. Belə ki, bəzi müəlliflər təsviri-əsaslandırıcı hissənin qərarın rəhbər tutduğu ideyanın izah və şərh edilməsində mühüm rol oynamasına baxmayaraq, məcburilik dərəcəsinin həmin hissəyə şamil edilməsinin təhlükəli olduğunu qeyd edirlər [15]. Lakin nəzərə almaq lazımdır ki, nəticə hissəsi qəbul edilən qərarı əsaslandırıcı təsviri-əsaslandırıcı hissə ilə ayrılmaz surətdə bağlıdır və bu səbəbdən də nəticə hissəsinə müstəqil bölmə kimi baxmaq düzgün olmazdı. Bununla yanaşı, təsviri-əsaslandırıcı hissə elə müddəalar əks etdirir ki, onlarsız nəticəvi hissə qeyri-müəyyən olardı və bu səbəbdən də qərar hissəsi kimi təsviri-əsaslandırıcı hissə də məcburilik əlamətinə malik hesab edilməlidir.

Fikrimizcə, «Konstitusiyası Məhkəməsi haqqında» Qanun «hüquqi mövqelər»lə bağlı konkret norma əks etdirməsə də, Qanunun 65.3.2-ci maddəsi məhz bu anlayışa işarə edir. Həmin normaya müvafiq olaraq Konstitusiyası Məhkəməsi Plenumunun qərarının təsviri-əsaslandırıcı hissəsində həmçinin, konstitusiyası işinə dair Məhkəmənin qənaətini əsaslandırıcı mülahizələr göstərilir. Bununla yanaşı, Qanunun 65-ci maddəsi Konstitusiyası Məhkəməsi Plenumunun qərarının giriş, təsviri-əsaslandırıcı və nəticə hissələrindən ibarət olduğunu müəyyənləşdirir. Bu mənada qərarın məcburi qüvvəsinin Məhkəmənin qənaətini əsaslandırıcı mülahizələrin–hüquqi mövqelərin əks olunduğu təsviri-əsaslandırıcı hissəyə aid olması həm də birbaşa Qanunun hərfindən irəli gəlir.

«Konstitusiyası Məhkəməsi haqqında» Azərbaycan Respublikasının Qanununda

Konstitusiyanın aliliyinin təmin edilməsi və hər kəsin hüquq və azadlıqlarının müdafiəsi Konstitusiya Məhkəməsinin əsas məqsədləri kimi təsbit edilmişdir. Məhkəmə qanunvericiliyin ona verdiyi səlahiyyətlər çərçivəsində bu məqsədləri həyata keçirərkən hakimiyyətin digər qolları ilə qarşılıqlı fəaliyyət göstərir. Hər bir halda, «normayaradıcı orqanların öz fəaliyyətlərində yeri gəldikcə Konstitusiya Məhkəməsinin hüquqi mövqelərini diqqətlə nəzərə alması, hüquqi tənzimləmələri məhz ondan irəli gələn tərzdə həyata keçirməsi yalnız milli hüquq sisteminin müasir dövrün tələblərinə uyğun təkmilləşdirilməsi və inkişafına xidmət edir» [1]. Qeyd olunanlarla bağlı olaraq, «Konstitusiya Məhkəməsi haqqında» Qanunun 66.2-ci maddəsinə aşağıdakı məzmununda yeni cümlənin əlavə edilməsini faydalı hesab edirik: «Konstitusiya Məhkəməsinin qərarı ilə qüvvədən düşmüş aktların və ya onların ayrı-ayrı müddələrinin Konstitusiya Məhkəməsinin hüquqi mövqələrinə zidd olaraq yenidən qəbul edilməsi yolverilməzdir».

Konstitusiya Məhkəməsinin fəaliyyəti həmçinin, yeri gəldikcə, sonradan görülməsi zəruri olan tədbirləri əhatə edən müəyyən proseduralara müraciət edilməsi zərurətini yaradır. Konstitusiya normalarının daha dolğun təmin edilməsi üçün səlahiyyətli dövlət orqanlarına qanunvericilik tənzimləmələrinin həyata keçirilməsinin zəruriliyinə dair ünvanlanmış tövsiyələr buna misal kimi göstərilə bilər. Bununla da hakimiyyətlər bölgüsü prinsipinə ciddi riayət edilməklə bəzən normayaradıcı orqanların hüquqyaratma səlahiyyətləri müəyyən hədlər çərçivəsinə salınır, bəzən də gələcək normayaradıcılığının konturları müəyyənləşdirilməklə səlahiyyətli orqanlar konkret hüquqyaratma fəaliyyətinə sövq edilir. Proseduraların işlək olması və arzulanan səmərəni verməsi isə sözsüz ki, dövlət hakimiyyəti orqanlarının digər qollarının fəal dəstəyindən əhəmiyyətli dərəcədə asılıdır.

Sözsüz ki, səlahiyyətli dövlət orqanları tərəfindən Konstitusiya Məhkəməsinin hüquqi mövqələrinə, habelə bu mövqələrdən irəli gələn tövsiyələrə adekvat reaksiyanın verilməməsi, konstitusiya icraatının obyektini təşkil edən hüquq münasibətlərinin tənzimlənməsində problemlərin qalmasına imkan yaradır. Digər tərəfdən isə məlumdur ki, tövsiyələr Konstitusiya Məhkəməsinin qərarındakı hüquqi mövqələr çərçivəsində icra edilməlidir. Hüquqi mövqələrin ziddinə və ya onun çərçivəsindən kənara çıxan hüquqi tənzimləmənin həyata keçirilməsi tövsiyələrin lazımı icra edilməməsi kimi qiymətləndirilməlidir. Hər bir halda fikrimizcə, Konstitusiya Məhkəməsinin tövsiyələrinin lazımı qaydada və vaxtında icrasını təmin etmək üçün bu məsələnin qanunvericilikdə əksini tapması çox mühümdür.

Bütün bunlara əsaslanaraq, Konstitusiya Məhkəməsinin fəaliyyətini tənzimləyən qanunvericilikdə hüquqi nizamlamadakı boşluqları aradan qaldırmağa yönəlmiş tövsiyələrin səlahiyyətli orqanlar tərəfindən yeni aktın qəbul edilməsinin və ya qüvvədə olan akta zəruri dəyişikliklər və (və ya) əlavələr edilməsinin məcburi əsası kimi nəzərdən keçirilməsini məqsədəuyğun hesab edirik. Bu zaman yeni hüquqi nizamlamalar qəbul ediləndə Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası hüquq tətbiqedici orqanlar tərəfindən birbaşa tətbiq edilməlidir.

Konstitusiya Məhkəməsinin tövsiyələrinin və hüquqi mövqələrinin nəzərə alınmasının əhəmiyyəti məhkəmələrin fəaliyyəti ilə bağlı bir sıra mühüm məsələlərin müzakirə edildiyi, 2006-cı ilin noyabr ayında Bakı şəhərində keçirilmiş seminarda və 14 iyul 2008-ci ildə Konstitusiya Məhkəməsinin 10 illiyinə həsr olunmuş «Konstitusiya Məhkəməsi qərarlarının icrası konstitusiya ədalət mühakiməsinin həyata keçirilməsi prosesinin mühüm mərhələsi kimi» mövzusunda keçirilən beynəlxalq konfransda geniş müzakirə obyektinə olmuşdur [10].

Konstitusiya Məhkəməsinin qərarlarının məcburi hüquqi qüvvəsinin təmin edil-

məsində və səmərəli icrasında məhkəmə hakimiyyəti orqanları xüsusi yerə malikdir. Öz konstitusiya-hüquqi təyinatı baxımından məhkəmələr Konstitusiya Məhkəməsinin qərarlarında əks olunan mövqeləri nəzərə almalı və hüquq sisteminin stabiləşdirilməsinə və səmərəliliyinin artırılmasına çalışmalıdırlar. Xüsusilə də, Konstitusiya Məhkəməsinin qərarlarının əsas hissəsinin məhz ümumi yurisdiksiya məhkəmələrində qəbul edilən qərarların Konstitusiyaya və qanunlara uyğunluğunun yoxlanılması ilə bağlı olduğundan bu məsələ daha aktualdır. Göstərilən məsələ «Konstitusiya Məhkəməsi haqqında» Qanunun 66.4-cü maddəsində öz əksini tapmışdır. Həmin normaya müvafiq olaraq Konstitusiya Məhkəməsinin qərarı ilə Konstitusiyaya və qanunlara uyğun olmayan hesab edilmiş məhkəmə aktları icra edilməməli və müvafiq məhkəmə işlərinə Azərbaycan Respublikasının prosessual qanunvericiliyi ilə müəyyən edilmiş qaydada yenidən baxılmalıdır.

Həmçinin qeyd olunmalıdır ki, 2004-cü ildə «Konstitusiya Məhkəməsi haqqında» Qanunun qüvvəyə minməsindən sonra Azərbaycan Respublikasının bir sıra qanunvericilik aktlarına əlavələr və dəyişikliklər edilmişdir. 11 iyun 2004-ci il tarixli Azərbaycan Respublikasının Qanunu ilə Azərbaycan Respublikasının mülki və cinayət prosessual qanunvericiliyində hüquq və azadlıqların pozulması ilə bağlı yeni hallar üzrə icraat institutu yaradılmışdır. Bu icraat Konstitusiya Məhkəməsi tərəfindən Ali Məhkəmənin qərarlarının və ya məhkəməyə müraciət hüququnu pozan məhkəmə aktlarının Konstitusiyaya və qanunlara uyğun olmayan hesab edilməsini hüquq və azadlıqların pozulması ilə bağlı yeni hallar üzrə məhkəmə aktlarına yenidən baxılması üçün əsaslardan biri kimi nəzərdə tutur. Prosessual qanunvericiliyə edilmiş dəyişikliklərə və əlavələrə müvafiq olaraq Ali Məhkəmənin Plenumu Konstitusiya Məhkəməsinin və İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsinin qərarlarının icrası ilə bağlı yalnız hüquqi məsələlər üzrə işlərə baxır.

Diqqətəlayiq haldır ki, sözügedən dəyişikliklərdən sonra İnsan hüquqları üzrə Müvəkkil (Ombudsman) qeyd olunan Qanunun III hissəsinin 9-cu bəndində və IV hissəsinin 7-ci bəndində Ali Məhkəmənin Plenumunun Konstitusiya Məhkəməsinin qərarlarının icrası ilə bağlı yalnız hüquqi məsələlər üzrə işlərə baxmasını nəzərdə tutan müddəaları hüquq və azadlıqların bərpasına yönəlmiş Konstitusiya Məhkəməsinin qərarının icrasına maneə kimi qiymətləndirərək onun müvafiq müddəalarının Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 130-cü maddəsinin IX hissəsinə uyğunluğunun yoxlanılmasını xahiş etmişdir.

Göstərilən sorğu ilə əlaqədar Konstitusiya Məhkəməsinin 25 yanvar 2005-ci il tarixli qərarında müəyyən edilmişdir ki, Ali Məhkəmənin Plenumunun Konstitusiya Məhkəməsinin qərarlarının icrası ilə bağlı yalnız hüquqi məsələlər üzrə işlərə baxılması Ali Məhkəmənin Plenumu tərəfindən hüquq və azadlıqların pozulması ilə bağlı yeni hallar üzrə icraatı Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyi ilə müəyyən edilmiş hüquqi hədlər çərçivəsində həyata keçirilməklə, Konstitusiya Məhkəməsinin qərarlarının, o cümlədən bu qərarlarda əks olunmuş hüquqi mövqelərin məcburi qüvvəsini nəzərə alaraq onların şərtsiz icrasının təmin edilməsi üçün zəruri hüquqi məsələləri həll etməklə, Konstitusiya Məhkəməsinin qərarlarının təhrifinə (təftişinə, genişləndirilməsinə, məhdudlaşdırılmasına və ya digər formada təfsir olunmasına) yol verməməklə, işlərin yenidən baxılması məsələsini təşkil edərkən onların yalnız təkrar baxılması üçün deyil, həmçinin pozulmuş insan hüquq və azadlıqlarının tezliklə bərpası məqsədi ilə Konstitusiya Məhkəməsinin qərarlarında göstərilmiş məhkəmə səhvlərinin, onların yol verildiyi məhkəmə icraatı mərhələsində və müvafiq icraat üçün qanunvericilikdə nəzərdə tutulmuş müddətlər çərçivəsində aradan qaldırılması üçün konkret qərarlar qəbul etməklə yerinə yetirilməlidir.

Belə yanaşma məhkəmələr tərəfindən Konstitusiya Məhkəməsinin qərarlarına zidd olan istənilən normativ və hüquq tətbiqetmə aktından istifadə olunmasını istisna edir, məhkəmə aktlarının qəbulunda Konstitusiya Məhkəmənin hüquqi mövqələrinin nəzərə alınmasını şərtləndirir. Çünki Konstitusiya Məhkəməsinin hüquqi mövqələri Konstitusiya Məhkəməsinin qərarları ilə eyni hüquqi qüvvəyə malikdir [3, 138].

Konstitusiya Məhkəməsinin qərarının daha bir əhəmiyyətli hüquqi keyfiyyəti onun qətilik xüsusiyyətinə malik olmasıdır. Belə ki, «Konstitusiya Məhkəməsi haqqında» Qanunun 63.3-cü maddəsinə əsasən Konstitusiya Məhkəməsinin qərarı qətidir, heç bir orqan və ya şəxs tərəfindən dəyişdirilə, ləğv edilə və rəsmi təfsir edilə bilməz. Qərarın qeyd olunan keyfiyyəti iki qarşılıqlı əlaqəli aspektdə özünü göstərir. Birincisi, Konstitusiya Məhkəməsi nə öz təşəbbüsü (Qanunun 66.5-ci maddəsi istisna olmaqla), nə də digər subyektlərin sorğusu, müraciəti və şikayəti əsasında artıq qəbul etdiyi qərarlara yenidən baxa, onları dəyişdirə və ya ləğv edə bilməz. Bundan başqa, sonrakı işlərə baxarkən Konstitusiya Məhkəməsi daha əvvəl qəbul etdiyi hüquqi mövqələri nəzərə almalı və onlara zidd olmayan qərarlar qəbul etməlidir ki, bu da Konstitusiya Məhkəməsinin qərarlarının həmahəngliyinə və bir-birinə uyğunluğunun təmin edilməsinə xidmət edir.

Qərbi Avropa ölkələrinin hamısında Konstitusiya Məhkəməsinin bütün növ icraatlar üzrə qərarlarından şikayətlərin prinsipial yolverilməzliyi barədə ümumi qayda nəzərdə tutulub. Bir qayda olaraq qeyd edilən prinsip konstitusiya səviyyəsində təsbit olunur (İspaniya Konstitusiyasının 164.1-ci maddəsi, Fransa Konstitusiyasının 62-ci maddəsinin 2-ci abzası). Bütün bu ifadələrin əsasını konstitusiya nəzarəti orqanlarının üzərində dayanan instansiyanın mövcudluğunun yolverilməzliyi konsepsiyası təşkil edir.

Bəzi ölkələrdə Konstitusiya Məhkəməsinin özü qanunvericilikdə dəqiq müəyyən olunmuş hallarda öz qərarlarına yenidən baxa və ya onları izah edə bilər. Almaniya Federal Konstitusiya Məhkəməsi konstitusiya hüquq və azadlıqlarından məhrum etmə ilə bağlı qərarına aşağıdakı iki şərtə riayət etməklə baxa bilər:

1) əgər Federal Konstitusiya Məhkəməsinin bu qərarının çıxarılmasından bir il keçibsə; 2) əgər eyni subyektə qarşı təkrar şikayət yeni faktlara əsaslanırsa [2].

Qeyd olunan ikinci şərt İspaniya Konstitusiya Məhkəməsinin də öz qərarına yenidən baxması üçün əsası kimi nəzərdə tutulub, lakin yalnız aşağıdakı iki icraat növü üzrə: konstitusiya müdafiəsinə dair işlər üzrə və konstitusiyaya uyğunluğun yoxlanılmasına dair qərarlar üzrə (3 oktyabr 1979-cu il tarixli İspaniya Orqanik Qanununun 55², 38²-ci maddələri).

Nəzərə almaq lazımdır ki, əvvəlki mövqələrin prezumpsiyası heç də həmin hüquqi mövqələrin Konstitusiya Məhkəməsi tərəfindən sonrakı işlərə baxılarkən heç vaxt dəyişdirilə bilməməsi kimi qəbul oluna bilməz. Konstitusiya Məhkəməsi yeni işlərə baxarkən mövcud hüquqi reallıqları və hüququn inkişaf tendensiyalarını nəzərə alaraq, əvvəlki hüquqi mövqələri müasir hüquqi tənzimləmə səviyyəsinə cavab verən mövqə ilə əvəzləyə bilər.

Konstitusiya Məhkəməsinin qərarlarının qəti xarakter daşması ilə əlaqədar, fikrimizcə, qeyd etmək lazımdır ki, «Konstitusiya Məhkəməsi haqqında» Qanun qəbul edilmiş qərarın mətnində yol verilən açıq səhvlərin və digər texniki qüsurların düzəldilməsi məqsədilə həmin qərarın dəyişdirilməsi prosedurunu istisna etmir.

Eyni zamanda bəzi hallarda Konstitusiya Məhkəməsinin qəbul etdiyi qərarların qüvvədən salınması zərurəti yaranır. Qeyd edək ki, Konstitusiya Məhkəməsinin öz qərarını qismən və ya bütövlükdə qüvvədən salması barədə norma hazırkı Qanunda mövcuddur. Belə ki, «Konstitusiya Məhkəməsi haqqında» Qanunun 66.5-ci maddəsinə müvafiq olaraq, Konstitusiya Məhkəməsinin qərarının qəbul edilməsi üçün əsas

təşkil etmiş Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının norması referendum nəticəsində dəyişdirildikdə, həmin qərar Konstitusiya Məhkəməsi tərəfindən qismən və ya bütövlükdə qüvvədən düşmüş hesab olunur.

Bununla yanaşı, Azərbaycan Respublikasının İnsan hüquqlarının və əsas azadlıqların müdafiəsi haqqında Avropa Konvensiyasını imzalaması və İnsan hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsinin yurisdiksiyasını tanıması ilə Konstitusiya Məhkəməsi və İnsan hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsi arasında münasibətlərə aydınlıq gətirilməsi zərurəti yaranmışdır. Burada yaranması ehtimal edilən problemlərdən biri Konstitusiya Məhkəməsinin qərarının Avropa Konvensiyasının müddəaları ilə ziddiyyət təşkil etməsi, digəri isə vətəndaşların dövlətdaxili müdafiə vasitələri tükəndikdə Avropa Məhkəməsinə müraciət etməsi ilə bağlıdır.

Qeyd etmək lazımdır ki, Konvensiyaya qoşulmamışdan əvvəl artıq Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyinin ona uyğunlaşdırılması həyata keçirilmiş və Konstitusiya demək olar ki, Konvensiyaya zidd heç bir müddəanı özündə əks etdirmir, insan və vətəndaşlara kifayət qədər geniş hüquqlar verir. Konstitusiya Məhkəməsi baxdığı işlərdə Konstitusiyaya əsaslandığı üçün onun qəbul etdiyi qərarların Konvensiya ilə hər hansı ziddiyyət təşkil etməsi qeyri-real görünür. Bununla belə, bəzi hallarda ayrı-ayrı insan hüquqlarının mahiyyəti və ya tətbiqi ilə bağlı Avropa Məhkəməsinin müəyyən etdiyi hüquqi mövqelər Konstitusiya Məhkəməsinin oxşar məsələ üzrə çıxardığı qərara yenidən baxılması zərurəti yarada bilər.

Bu mənada fikrimizcə, qanunvericilikdə Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı beynəlxalq müqavilələrdən yaranan insan hüquqlarının və əsas azadlıqların müdafiəsinə dair öhdəliklərin icrasından irəli gəlidiyi hallarda da Konstitusiya Məhkəməsinin qərarlarına yenidən baxılmasının nəzərdə tutulması məqsədəuyğun olardı.

Yeri gəlmişkən, vətəndaşların dövlətdaxili müdafiə vasitələri tükəndikdən sonra Avropa Məhkəməsinə müraciət etməsi məsələsi də ilk baxışdan Konstitusiya Məhkəməsinin qərarlarının qətiliyi baxımından bir qədər problemlə görünür. Belə ki, İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsi Konvensiyanın 34-cü maddəsinə əsasən verilən şikayətlərə yalnız beynəlxalq hüququn hamılıqla qəbul edilmiş normalarına müvafiq olaraq bütün daxili hüquqi müdafiə vasitələri tükəndikdən sonra baxa bilər.

Lakin İnsan hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsi dövlətdaxili məhkəmələrin qərarlarını dəyişdirən və ya ləğv edən appelyasiya və ya nəzarət instansiyası deyildir. Bu səbəbdən də, Türkiyənin Sosialist Partiyası Konstitusiya Məhkəməsinin həmin partiyanın ləğv edilməsi barədə qərarının Avropa Məhkəməsi tərəfindən ləğv edilməsi barədə müraciəti zamanı Avropa Məhkəməsi Konvensiyaya əsasən belə bir qərar vermək səlahiyyətində olmadığını bildirmişdir [5, 506].

Avropa Məhkəməsinin təcrübəsində Konvensiyanın əgəlabatan müddətdə ədalətli məhkəmə hüququna təminat verən 6-cı maddəsinin 1-ci hissəsinin konstitusiya məhkəmələrinə tətbiq edilib-edilməməsi barədə məsələlər meydana çıxmışdır. XX əsrin 80-ci illərinə qədər Avropa Məhkəməsi hüquqi baxımdan belə bir mövqedən çıxış edirdi ki, konstitusiya məhkəmələri tərəfindən müəyyən edilən hüququn təbiəti Konvensiyanın 6.1-ci bəndinin onlara şamil edilməsini istisna edir. 80-ci illərin sonu, 90-cı illərin əvvəllərində digər hüquqi mövqe formalaşdı ki, bu mövqeyə görə konstitusiya məhkəmələri ümumi məhkəmələr tərəfindən mülki-hüquqi məsələlərin həll edilməsinə tətbiq edilən qanunların konstitusiyaya uyğunluğu məsələsinə baxarkən onların çıxardığı qərarlar vətəndaşların hüquq və azadlıqlarını müəyyən etdiyi üçün Konvensiyanın 6.1-ci bəndi konstitusiya məhkəmələrinə də şamil edilməlidir.

Avropa Məhkəməsi insan hüquqlarının pozulmasını Konvensiya və onun Protokollarına əsasən müəyyən edərkən öz qərarında pozuntunun baş verdiyini və zəruri ol-

duqda zərərçəkənə maddi və mənəvi ziyana görə müvafiq ədalətli kompensasiya ödənilməsinə əks etdirməklə məhdudlaşır, gələcəkdə ümumi halda Konvensiyanın, konkret halda isə şikayətçinin hüquqlarının pozulmasının qarşısının alınması üçün qanunvericilikdə, inzibati və məhkəmə təcrübəsində dəyişikliklər edilməsi isə dövlətin öhdəsinə düşür.

Bununla belə, Avropa Məhkəməsi insan hüquqlarını müdafiə etmək səlahiyyətinə malik dövlətdaxili institutları tükədməsi zəruri olmayan vasitələrə aid edə bilər. Məhkəmə bu zaman konkret işlər üzrə qərarlarında həmin institutlara “səmərəli müdafiə mexanizmi” meyarı baxımından qiymət verir. Məsələn, Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsi *Babayev Azərbaycan qarşı* iş üzrə 27.05.2004-cü il tarixli qərarında Ali Məhkəmənin əlavə kassasiya icraatının səmərəli hüquq müdafiəsi vasitəsi hesab edilməməsinə dair mövqeyini ifadə edərək göstərmişdi ki, «hakimiyyət orqanlarının iradəsindən asılı olan ekstraordinar vasitələri Konvensiyanın 35(1)-ci maddəsinin mənasına görə tükədməsi zəruri olan səmərəli vasitə hesab etmək olmaz». *İsmayılov Azərbaycan qarşı* iş üzrə 17 yanvar 2008-ci il tarixli qərarında isə Məhkəmə Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyaya Məhkəməsinə də səmərəli hüquqi müdafiə vasitəsi kimi tanımamış və bunun səbəbini konstitusiyaya şikayətinin verilməsi üçün əlavə kassasiya qaydasında səmərəsiz hesab edilmiş şikayətin verilməsi tələbinin olması ilə izah etmişdir. Bu qərardan sonra Konstitusiyaya Məhkəməsinin təcrübəsində müvafiq dəyişiklik olunmuş və belə istiqamət müəyyən edilmişdir ki, vətəndaşlara qanunun onlara təqdim etdiyi vasitədən (əlavə kassasiya icraatından) istifadə etmələri tövsiyə olunsun, lakin bu imkandan istifadə etmək istəməyən ərizəçilərin Konstitusiyaya Məhkəməsinə müraciət hüququ məhdudlaşdırılmasın [7, 13]. Hesab edirik ki, göstərilən təcrübənin formalaşması Konstitusiyaya Məhkəməsinin Strasburq Məhkəməsi tərəfindən səmərəli vasitə kimi qəbul olunmasına əsas verəcəkdir.

Digər bir hal da mümkündür ki, Azərbaycan Respublikasının məhkəməsi tərəfindən konkret işə baxılarkən tətbiq edilən qanun Konstitusiyaya Məhkəməsi tərəfindən Konstitusiyaya uyğun elan edilsin, lakin sonradan Avropa Məhkəməsi tərəfindən həmin qanunun Konvensiyaya zidd olması müəyyənləşdirildiyi üçün dövlət həmin qərara əsasən Konvensiyaya zidd olan qanunu ləğv etsin. Fikrimizcə, bu halda Konstitusiyaya Məhkəməsinin qərarına yenidən baxılmasına və onun ləğv edilməsinə zərurət olmur, çünki müvafiq qanun qüvvədən düşdüyü üçün Konstitusiyaya Məhkəməsinin qərarı da əhəmiyyətini itirmiş olur.

Beləliklə, Konstitusiyaya Məhkəməsinin qərarlarının qətiliyi və onlara yenidən baxılmasının qeyri-mümkün olması Konstitusiyanın, «Konstitusiyaya Məhkəməsi haqqında» Qanunun mahiyyətindən, bu orqanın yüksək konstitusiyaya-hüquqi statusundan, Konstitusiyaya Məhkəməsindən başqa qanun və digər normativ hüquqi aktların Konstitusiyaya uyğunluğunun yoxlanılmasını həyata keçirən məhkəmə orqanının olmamasından və Konstitusiyaya ilə onun qərarlarını ləğv edən orqanın təsis edilməməsindən irəli gəlir.

Yekun olaraq qeyd etmək istərdim ki, konstitusiyaya nəzarəti orqanlarının qərarlarının icrası hər bir dövlət üçün mühüm rol oynayır. 2009-cu il yanvar ayının 26-28-də Cənubi Afrika Respublikasının Keyptaun şəhərində keçirilmiş Konstitusiyaya Məhkəmələrinin İlk Dünya Forumunda dünyanın əksər ölkələrinin yüksək məhkəmələrinin sədr və hakimlərinin digər hüquqi aspektlərlə yanaşı gəldikləri nəticə ondan ibarət olmuşdur ki, konstitusiyaya məhkəmələrinin qərarlarının icra olunmaması bütün ədalət mühakiməsi sisteminin effektivliyini sual altına qoya bilər. Buna görə də, konstitusiyanın aliliyini təmin edən təsisatın bu və ya digər məsələyə dair hüquqi yanaşmasının ayrı-ayrı vətəndaşların statusunu müəyyənləşdirməklə yanaşı, bütün cəmiyyətin hüquqi cəhətdən inkişafı, son nəticədə isə ölkənin sivil və demokratik dövlətlər

birliyinin tamhüquqlu üzvünə çevrilməsi üçün həlledici amil olduğu şübhəsizdir.

ƏDƏBİYYAT

1. Abdullayev F.S. Demokratiya, hüquqi dövlət, insan hüquqlarının qorunması ideallarına sədaqət "Respublika" qəz. Bakı, 13 iyul 2008.
2. AFR-in Federal Konstitusiyaya Məhkəməsi haqqında 12 mart 1951-ci il tarixli qanunu, §40.
3. Бондарь Н.С. Власть и свобода на весах Конституционного правосудия. М.: Юристь, 2005, 588 с.
4. Витрук Н.В. Конституционное правосудие в России (1991 – 2001). Очерк теории и практики. М.: Городец-Издат, 2001, 518 с.
5. Европейский Суд по правам человека. Избранные решения. Т.2. М.: Юрид. литература, 2000, с. 506.
6. Италия. Конституция и законодательные акты // Под ред. В.А.Туманова. Вступительная статья и перевод с итальянского Т.А. Васильевой, Н.Ю. Попова. М.: Юридическая литература, 1988, 220 с.
7. İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsinin Bülleteni, 2008, №6, s. 13.
8. Кальяк А.М. Самоисполнимость решений конституционных судов (на примере постсоциалистических государств) // Конституционное и муниципальное право. 2006, №10, с. 30-38.
9. Кудрявцев Ю.А. Конституционный Суд России: опыт и проблемы (международный научный семинар) // Государство и право, 1994, №1, с. 461-462.
10. «Konstitusiyaya Məhkəməsi ilə ümumi yurisdiksiyalı məhkəmələr arasında qarşılıqlı əlaqələr» mövzusunda 9-10 noyabr 2006-cı ildə Bakı şəhərində keçirilmiş Konfransın materialları. Bakı: Elm, 2006, 463 s.
11. Лазарев В.В. Применение советского права. Казань: Юридическая литература, 1972, 251 с.
12. Морозова Л. А. Конституционное регулирование в СССР. М.: Юридическая литература, 1985, 162 с.
13. Реутов В.П. Юридическая практика и развитие законодательства. Автореф. дисс... к.ю.н. Свердловск: 1968. 25 с.
14. Шульженко Ю.Л. Конституционный контроль в России. М.: Ин-т государства и права РАН, 1995, 175 с.
15. Эбзеев Б.С. Толкование Конституции Конституционным Судом России: теоретические и практические проблемы // Государство и право, 1998, № 5, с. 56-93.

ЮРИДИЧЕСКАЯ СИЛА АКТОВ КОНСТИТУЦИОННОГО СУДА И НЕКОТОРЫЕ ПРОБЛЕМЫ, СВЯЗАННЫЕ С ИХ ИСПОЛНЕНИЕМ

Ф.С.АБДУЛЛАЕВ

РЕЗЮМЕ

В статье рассматривается вопрос о юридической силе актов Конституционного Суда, отмечается особый юридический статус этого органа в системе государственных органов и позиция, занимаемая в рамках судебной власти. Автор подчеркивает, что постановления Конституционного Суда окончательны и обязательны на территории Азербайджанской Республики, проводит анализ коллизионных вопросов, а также примеры их решения в зарубежных странах. Ссылаясь на Конституцию и законодательство Азербайджанской Республики, международный опыт и практику, автор показывает пути разрешения спорных вопросов, которые возникают между органами судебной власти.

На основе анализа законодательства Азербайджанской Республики, фактического материала и литературных источников в работе аргументируется целесообразность принятия новых правовых норм, либо корректировка уже существующих с учетом рекомендаций Конституционного Суда Азербайджанской Республики. Особо отмечается необходимость совершенствования практики принятия решений Конституционного

Суда, принимая во внимание международные соглашения в области защиты прав и свобод человека, а также тенденции развития права, в том числе и прецедентного.

**THE LEGAL EFFECT OF CONSTITUTIONAL COURT ACTS AND
SOME ISSUES CONNECTED WITH THEIR EXECUTION**

F.S.ABDULLAYEV

SUMMARY

The author researches the issue of legal force of acts of Constitutional Court, emphasizes special legal status of this institution within the system of state authorities and the position it holds in the frames of the Judiciary. The author notes that decisions of Constitutional Court are final and binding throughout the whole territory of the Republic of Azerbaijan, and analyses issues of possible collisions as well as examples of their resolution in foreign countries. Referring to the Constitution, legislature of the Azerbaijan Republic and international experience, the author shows the ways for the resolution of disputable issues which arise between judicial bodies.

Basing on the analysis of legislation of the Azerbaijan Republic, factual materials and literary sources, the author gives reasons for expediency of acceptance of new legal norms or modify the existing ones, taking into consideration the recommendations made by Constitutional Court of the Azerbaijan Republic. The author emphasizes the necessity for the improvement of the practice of adoption of Constitutional Court decisions, on the basis of international agreements in the field of protection of human rights and freedoms, as well as the tendency of development of law, including the case-law.